

DREAMS IN TURKISH CULTURE AND FUNCTIONS IN BATTAL GAZI EPIC

Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı'nda İşlevleri

Mehmet Emin BARS¹

Abstract

Dreams are the daydream lines of a person which passes through the mind during the sleeping. The subject of dream, related with a lot of field like psychology, religion, philosophy and history, they were handled by scientists which are majored in different disciplines and different describings were made. Dreams were subject which people interested in from the first centuries people interpreted them and they gave different meanings to dreams. In many cultures accepted that the events, which are lived in dreams, as obvious and real as the lifes being awaken. The dreams that are explained with traditional symbols are the public culture's extentions. The symbols in dreams maybe the events that individual's lived in person also they may carry the past's prints, which are shaped with verbal telling. In this structure, dreams besides psychological dimension gain value as a sociable fact that include cultural value and symbols. Dream motif has an important place in Turkish mytology. In Turkish literature dreams were gained too much value before and after İslamic faith. Dreams have important place in Turkish literature, epics, myth, legends, folk tales and acyclic tradition. Dream motif is one of the most important motif which forms the structure in Turkish epics. Dreams have important roles in epic's structure from the beginning of the events, to grow up and untill the completion. Dreams which are located in different parts of epics have different specialities according to contents of part. This dreams, suitable for the legends structure and appear as symbolic, increase the epic's art value. In our works, first we emphasized the place of dream in Turkish culture and then, functions of dreams are examined in Battal Gazi Epic. In conclusion of the examination dream motif forms the important circles of events series, dreams which are seen, classed as rahmani dreams, and seen that they were accepted functions such as to herald, to scare, to warn and to report.

Key Words: *Battal Gazi, Turkish culture, deram, epic, function.*

Özet

Rüya bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisidir. Psikoloji, din, felsefe ve tarih gibi birçok bilim dalının ilgi alanına giren rüya konusu, farklı disiplinlerde uzmanlaşan birçok bilim adamı tarafından ele alınmış ve rüya ile ilgili olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. Rüya ilk çağlardan itibaren insanları meşgul eden bir konu olmuş, insanlar onları yorumlayarak manalar çıkarmaya çalışmışlardır. Birçok kültürde rüyada yaşananların uyanırken yaşananlar kadar net ve gerçek olduğu var sayılır. Geleneksel sembollerle ifade edilen rüyalar, toplum kültürünün uzantıları durumundadır. Rüyalardaki semboller bizzat bireyin yaşadığı olaylar olabileceği gibi sözlü anlatılarla şekillenen geçmişin izlerini de taşıyabilirler. Bu bağlamda rüyalar, psikolojik boyut yanında, kültürel değer ve sembolleri de içine alan toplumsal bir olgu olarak da değer kazanırlar. Türk mitolojisinde rüya motifinin çok önemli bir yeri vardır. Rüyaya, Türk edebiyatında, İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra çok büyük değer verilmiştir. Türk edebiyatında efsanelerde, menkıbelerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, aşıklık geleneğinde rüya çok önemli bir yere sahiptir. Rüya motifi, Türk destanlarında yapıyı oluşturan önemli motiflerden biridir. Rüyalar, destanların yapısında olayların ortaya çıkışından gelişip tamamlanmasına kadar önemli roller üstlenir. Destanların farklı bölümlerinde yer alan rüyalar, bölümün içeriğine göre birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Destanın yapısına uygun olan ve sembolik olarak ortaya çıkan bu rüyalar, aynı zamanda destanın sanat değerini artırır. Çalışmamızda öncelikle rüyaların Türk kültüründe bulunduğu yer üzerinde durulmuş, daha sonra Battal Gazi Destanı'nda rüyaların işlevleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda rüya motifinin Battal Gazi Destanı'ndaki olaylar zincirinin önemli halkalarını oluşturduğu, görülen rüyaların "rahmani

¹ Dr., Türkçe Öğretmeni, MEB, e-posta: m_e_bars_21@hotmail.com

rüyalar” sınıfına girdiği ve müjdelemek, korkutmak, uyarmak, haber vermek gibi fonksiyonları üstlendikleri görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *Battal Gazi, Türk kültürü, rüya, destan, işlev.*

Giriş

Folklor ürünlerinin en zengin türlerinden biri olan destanlar, çok uzun bir gelişim sürecinin sonunda günümüze kadar ulaşmışlardır. Yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılma yoluyla günümüze kadar gelmişlerdir. Halk anlatmalarının bir destan haline gelebilmeleri için tarih içinde geçirdikleri değişimleri, üç aşamada incelemek mümkündür: Halk anlatmalarının yaratıldığı toplumu derinden etkileyen bir olay sonucunda çekirdek bir yapının oluşması, bu çekirdek olayın yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılacak bir takım yeni tarihi olaylarla zenginleşmesi ve bu anlatmanın zaman içinde değişik coğrafyalara yayılıp bazı mahalli özellikler kazanarak yeni varyantlarının oluşması.

Tarihi unsurların yanında milletlerin geçmişteki âdet, gelenek, görenek ve yaşayış tarzları ile ilgili bilgiler destanlarda yer almaktadır. Bu eserler Türkçenin tarihi seyrinin araştırılmasında çok önemli malzemelerdir. Genellikle halk ağzından derlenip yazıya geçirildiği için konuşma dilinin özelliklerini çok yönlü aksettiren bu yazılı metinler, Türkçe açısından âdeta bir hazine durumundadır. “*Türk milletinin en karakteristik özelliği sürekli hareket hâlinde oluşudur. Bu hareket Türkün mekândan mekâna, coğrafyadan coğrafyaya koşmasına neden olmuş ve arkasında birçoğu menkibelere ve efsanelere karışmış bir destan külliyesi bırakmıştır. Denilebilir ki Türk tarihi, bu yönüyle bir destanlar tarihi, bir var oluşun ve her defasında yeniden dirilişin sembolüdür*” (Çelepi, 2010: 264). Bu destanlar içinde Anadolu’da Türklüğün yeniden vücut bulduğu ve yeni bir medeniyet dairesinde kaleme aldığı abidevi eserler vardır. Bunlar aynı zamanda Anadolu’daki Oğuz Türklüğünün de hayat hikâyelerinin birer parçasıdır. Türk milletinin sürekli hareketi esas alan yaşam biçiminin destanlaşmış karakteridir. Aynı zamanda Anadolu’nun nasıl kazanıldığını gösteren birer tarihi vesikadır.

Müslüman Türklerin Anadolu’ya yerleşmek için verdikleri mücadeleler sırasında doğan destanlardan biri de Battal Gazi Destanı’dır. Türkler Anadolu’yu vatan yaptıktan sonra bu coğrafyada üç tane önemli destan vücuda getirmişlerdir. Türk kültür abideleri içerisinde yer alan bu eserler; Battal Gazi Destanı, Dânişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı’dır. Battal Gazi Destanı hakkında pek çok yabancı ve yerli araştırmacı çalışmalar yapmıştır. Destan hakkında yurt dışında ve içinde kitaplar ve makaleler yazılmış, adına bilgi şölenleri düzenlenmiştir. Sadeleştirilerek hikâye ve roman hâline getirilmiş, sinema filmleri çekilmiştir. Battal Gazi Destanı’nın Türkiye dışında Azerbaycan, Kazakistan, Tataristan, Kırgızistan ve Özbekistan’da (Cicioğlu, 2013: 428-429), Anadolu Türkçesinin yanında farklı lehçelerle meydana getirilmiş metinlerini içeren çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Destan, Anadolu ve Balkanlarda, Türkçe konuşan hemen herkes tarafından tarih boyunca bilinmiş, sevilmiş ve okunmuştur. XIII-XIV. yüzyıllardan itibaren Anadolu’da yazıya aktarılan nüshaları Orta Asya Türklerine de ulaşmış ve bunlardan hareketle Türkçenin farklı lehçelerinde destanın yeni metinleri oluşmuştur.

Köprülü, Battal Gazi Destanı’nı Anadolu serhatlerindeki daimi Türk-Bizans mücadelelerinin doğurduğunu ifade eder. Bizanslıların Akrit ve Apelatlarına karşı Müslüman Türklerin de aıpları ve gazileri vardı. Battal Gazi Malatya’da doğmuş, Abbasilerden Mutasım ile Vâsık Billâh zamanlarında (832-847) yaşamıştır. Köprülü, Battal Gazi’nin peygamber sülalesinden gelen tarihi bir Arap cengâveri değil, Anadolu

serhatlerinde İslamiyet mefküresi için çarpışan Türk gazilerinden biri (Köprülü, 2004: 277-278) olduğunu düşünürken, Demir-Erdem konu ve kaynağın yerli olmadığını düşünür: “*Battal Gazi Destanı da konu ve kaynak bakımından yerli değildir. Ancak Türk muhayyilesiyle şekillendiği için millî destanlarımız arasında yer almaktadır... Anadolu’da teşekkül etmiş ilk Türk destanı Battal Gazi Destanı’dır. Battal Gazi Destanı, Anadolu’da oluşmuş destan zincirinin ilk halkasıdır. Kaynaklar Zatü’l-himme/Zü’l-himme/Delhemma adıyla bilinen Arapça eserden tercüme edildiğini veya tesirinin bulunduğunu söylemektedir. Konu bakımından Türklerle ilgili olmamasına rağmen, Türk muhayyilesiyle şekillendiği için millî bir destan kimliği kazanmıştır. Türkler tarafından çok sevilmesinin sebebi, Battal Gazi’nin İslâmiyet’in yayılması uğruna kahramanlık göstermesi ve kahramanlığın mekânının Anadolu olmasından kaynaklanıyor görünmektedir*” (Demir-Erdem, 2006: 99). Destan, Müslüman Türklerin maddî ve manevî fetihlerini konu edinmesinden ve sade dilinden dolayı, devletin en uzak köylerinden sarayına, ordusundan edebiyat dünyasına kadar her muhitinde ilgi görmüş ve okunmuştur. “*Battal Gazi Destanı, VIII. yüzyılda Emevî-Bizans savaşlarında meşhur olmuş Battal Gazi isimli bir kahramanın din için yaptığı savaşları konu edinen destan veya destanı halk hikâyesidir*” (Demir-Erdem, 2006: 103). Battal Gazi Destanı’nın, XI-XIII. yüzyıllar arasında teşekkül ettiği düşünülmektedir. Bilinen ilk şekli mensurdur. Battal Gazi Destanı’nın konusu Müslüman-Hıristiyan savaşlarıdır. Kayser, sık sık ordu hazırlayıp Malatya üzerine sefer düzenler. Kayserin arkasında her defasında çok güçlü bir ordu vardır. Ancak Battal Gazi önderliğindeki İslâm ordusuna her defasında yenilirler.

Milletler için destan, efsane, menkıbe gibi edebî mahsullerin önemi büyüktür. Bu mahsuller bir milletin ruhunda yaşayan belgelerdir. Edebî ürünlerin bir kısmında tarih ile menkıbe birbirine karışmıştır. Battal Gazi’nin maceralarını anlatan eserlerde de bu özelliği görmek mümkündür. Battal Gazi destanında Müslümanların Bizanslılara ve diğer gayrimüslimlere karşı verdiği mücadeleler temsili olarak anlatılır. “*Türk destanı Battal Gazi’nin muhtevasında Hristiyan ordularına karşı, Türk ve Araplar, İslam birliği içinde çetin mücadelelere girmişler; ama Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması yolunda canlarını tehlikeye koyan kişiler Türk emirleri olmuştur. Bu ‘Alp-Gaziler’, İslâmiyetin yayılması için ‘şehadet’i yegâne gaye bilip maddî menfaatleri hakir gören ‘mefkûre’nin temsilcileridir. Bu kahramanların gösterdikleri harikulâdelikler sayesinde İslâm dini kendisini Hristiyan dininin hücumlarından koruyarak Anadolu’da yaşayan kalıcı bir din durumuna gelmiştir*” (Köksal, 2007: 5).

Battal Gazi Destanı’nda dini yayma ve dine dayalı öğeler ön plana çıkmaktadır. İslâm çağı Türk destanlarında, bilhassa Battal Gazi Destanı’nda, devlet olma ülküsünden önce, İslâm dinini yayma inancı olaylara yön verir. Devlet bütünlüğü içinde, yücelmiş Alp Gazilerin gazaları destana şekil ve özellik kazandırır. İslâm inancının yücelttiği manevî üstünlük geniş yer tutar. “*...Battal Gazi Destanı Anadolu’nun sınır bölgelerinde Müslümanların Bizanslılarla yaptıkları savaşlar neticesinde doğmuştur. Buradan yola çıkarak Battalnamelerin tarihsel ve destansı kahramanı Battal Gazi (Cafer)’nin Anadolu’nun fethinde destanlaşmış gazilerden biri olduğu söylenebilir. Battal Gazi, inancını yaymak için savaşan bir kahramandır. Soyca Hz. Muhammed’e bağlanarak kendisine Seyyid unvanı da verilmiş ve böylece yenilmez bir kahraman haline gelmiştir. İslâm dini uğruna savaşması destana ideolojik bir kimlik kazandırmaktadır, çünkü Battal’ın tek hedefi inancının bütün insanlar tarafından kabul edilmesidir. Onun bu kişiliği ve mücadeleleri destan anlatıcısı tarafından önce sözlü anlatım geleneği içinde ve daha sonra yazılı eserlerle belgelenerek destanlaştırılmıştır*” (Arak, 2010: 39). Destanın ana konusunu iki dünya görüşünün çarpışması oluşturur. Bağdat’taki Halife ile Bizans Kayseri iki ayrı dünya görüşünün gücünü simgeler ve destanda onların arasında geçen mücadeleler ortaya konur. Destandaki kişiler bu iki ideolojinin temsilcileri durumundadırlar. Halk,

kahramanında görmek istediği özellikleri destana ekler. Destan kişileri hem tarihsel hem de destansı nitelikler taşırlar. Bu nedenle Battal Gazi'nin tarihsel kaynaklarda ortaya çıkan kişiliği ile destandaki kişiliği birbirinden farklıdır. Ulusların idealleri bir kahramanda simgeleştirilerek halk kitleleri etkilenmeye çalışılır. Battal destanda yaptığı mücadelelerle bütün Müslüman topluluklar için örnek oluşturur. Destanların görevi tarihsel olayları sıralamak olmadığı için, anlatıcı, ulusun kahramanda görmek istediği özellikleri kendisi destana ekler. Türkler Battal'a gazilik sıfatını layık görmüş ve onu yüzyıllardır hayalinde böyle yaşatmıştır. Battal Gazi Destanı Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında geçen olayların halk edebiyatına yansımış biçimi olarak değerlendirilebilir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmek için verdikleri mücadele Battal Gazi'nin destansı kişiliğinde yazılı tarih haline gelmiştir.

1. Rüya Kavramı

Rüya bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisidir. Psikoloji, din, felsefe ve tarih gibi birçok bilim dalının ilgi alanına giren rüya konusu, farklı disiplinlerde uzmanlaşan birçok bilim adamı tarafından ele alınmış ve rüya ile ilgili olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. Rüya ilk çağlardan itibaren insanları meşgul eden bir konu olmuş, insanlar onları yorumlayarak manalar çıkarmaya çalışmışlardır. Birçok kültürde rüyada yaşananların uyanırken yaşananlar kadar net ve gerçek olduğu var sayılır. Konuya bakış her milletin manevî yapısına göre değişiklikler gösterir. Bugün, Milattan 5000 yıl önce Babil ve Asurlulara ait rüya tabletlerinin olduğu bilinmektedir. Babilliler kötü cinlerden kurtulmak ve onları yenmek için, Babil Rüya Tanrıçası Mamu'dan yardım istemişlerdir. Mısırlılar ise rüyayı tanrıdan gelen bir mesaj olarak görmüşler. Onlara göre rüyalarda tanrıların üç rolleri vardır: Günah işleyenlerin tövbe etmelerini istemek, kişiyi gelecek tehlikelere karşı uyarmak, kişinin rüyalarındaki sorularına yanıtlar vermek. Sümerlere ait en önemli mitolojik kaynak olan Gılgamış Destanı da, rüyaların önemi ve işlevselliği bakımından dikkate değer bir anlatıdır. Mısır Rüya Tanrısı Serapis adına yapılan tapınaklarda kâhinler ve rüya tabircileri oturur; rüya görmek isteyenler bu tapınaklarda kalır; dua, oruç gibi pratiklerle rüya görmeye hazırlanırlardı. Çinliler, vücut fonksiyonlarını ayarlayan maddî ruh ile ölüm anında vücudu terk eden manevî ruhu birbirinden ayırırlardı. Manevî ruh geçici biçimde vücuttan ayrılır, ölümlerin ruhları veya canı ile haberleşir ve bu izlenimlerle vücuda geri dönerdi. Çinliler rüyanın kaynağı olarak fiziki ve astrolojik faktörleri de göz önünde bulundururlardı. Hindistan'da ise M.Ö. 1500-1000 yıllarına dayanan kutsal hikmet kitabı Veda'lar da rüya listeleri bulunmaktaydı. Kötü rüyalardan arınmak için özel hazırlanmış sular da yıkanılırdı. Gecenin farklı zamanlarında görülen rüyaların olayların gerçekleşme zamanı ile alakası olduğu düşünülmekteydi. 5. yüzyılda Eski Yunan'da rüya, bir tanrı veya hayatın bir bölümü şeklinde kişileşmiş olarak kabul edilirdi. Rüya kutsal bir güç hüviyetindedir. Ruhun rüya esnasında vücudu terk edip tanrılarla görüştüğü kabul ediliyordu. Sunî vasıtalarla rüya görmek bir sanat hâline gelmiş, rüya görmek için tapınaklar yapılmıştır. Ünlü Yunan hekimi Hipokrat, rüyalara büyük ölçüde bedeni yönden bir işaret olarak önem vermiş; ancak, bazı rüyaların ilahî olduğunu da kabul etmiştir. Ona göre rüyada astrolojik unsurlar aydınlık ve yerli yerinde iseler bu, vücudun fonksiyonlarının iyi olduğunu gösterirdi. O rüyalara büyük ölçüde bedeni hastalıklara işaretleri yönünden önem verirdi. Aristotle rüyaları vücut durumunu gösteren hassas göstericiler olarak kabul etmiştir. Aritotle'nin hocası Eflatun ise rüyaların duygular ile bağlantısı olduğunu belirtir. Uyku sırasında öfke ve arzular tüm şiddetiyle ortaya çıkmaktadır. Değer yargıları üstün olan kişiler ahlâken üstün rüyalar görebilir. Roma'da ise Yunan etkisi ile rüyalara önem verilmiştir. Meşhur Romalıların birçoğunun rüyaları M.Ö. 2. asırda yazıya geçirilmiştir. Bugün Bergama harabelerinde görülen meşhur hastanenin tedavi metodu da hastanın göreceği rüyalar temeline dayanmaktaydı. Buraya gelen hasta içeri girince evvela

adıklarını keser, ardından havuza girerdi. Şayet iyi olacaksa havuz su verirdi. Su verilen hasta, 50 m kadar aynalı bir koridorda yürürken “Hasta, iyi olacaksın!” şeklinde bir takım sesler duyardı. Hasta daha sonra borulardan geçişlerin olduğu bir odaya alınır. Doktorun tedavisi de hastanın göreceği rüyaya göre yapılırdı. Rüya, Britanya mitolojisinde de pek çok mitolojide olduğu gibi olayların başlamasında en önemli etkidir. İran mitolojisinde pek çok kahraman, gördükleri rüyaların yorumlarına göre hareket eder ve olay örgülerini de bu rüya yorumlarıyla örtüşerek gelişir. İran mitolojisinin en önemli yapıtı olan Şehnâme, bu konuda değerli bir kaynaktır (Günay, 2005: 121-123; Yılmaz-Çetin, 2007: 1067; Kuzubaş, 2007: 308-312; Yılmaz, 2011: 1883; Duymuş Floriotı-Eser, 2013: 74-75). Bu bağlamda, ilkçağ insanı rüyaların, geçmişten ve gelecekte işaretler verdiğine inanıyor ve doğru bilginin bu işaretlerin yorumlanmasıyla oluşacağını düşünüyordu. Farklı din ve kültürlerle sahip olsalar da hemen hemen her toplumda rüya önemli bir olgu olarak görülmüştür. Gerçekten rüya, tarihten günümüze kadar her dönem insanlığının ilgi duyduğu konulardan birisi olmuştur. Rüya konusunda bütün kültürlerde önemli denebilecek düzeyde bir birikimden söz edilebilir. Dinler ve kültürler, rüyaları anlamlandırma ve ondan birtakım sonuçlar çıkarmayı sağlayan formüller sunmuşlardır. Kültürel etkileşim sonucu rüya konusundaki birikimler artmış ve bir sonraki kuşağa aktarılmıştır.

19. yüzyıldan itibaren rüya yorumunda psikolojik bakış açısı benimsenir. Şuuraltı kavramı ilk kez bu asrın başında kullanılır. 1833'te Ralph Waldo Emerson, insanın uyku ile hürriyetine ulaştığı görüşünden hareketle rüyalarındaki imalardan yararlanarak insanların kendi kişiliklerini tanıyabileceklerini belirtir. James Sally, rüyanın şuuraltı hayatının karanlık ve derinliklerindeki içgüdülerle yapılan hareketleri, dünya ile bizi bağlayan yanımızı ortaya koyduğunu savunur. Psikanaliz ilminin kurucusu S. Freud rüyaları üç kategoriye ayırır:

1. Hem hissedilebilen hem de akılla idrak edilebilen rüyalar.
2. Günlük hayatla ilgili ve açık mana ifade eden rüyalar.
3. Zihin faaliyetinin hiçbir şekli ile bağlantısı olmayan, karışık ve manasız rüyalar. Bütün rüyalar, rüya öncesi günün kalıntı ve hatalarını, çağrışımlarını ihtiva ederler. C. G. Jung, Freud'un ferdî şuuraltı görüşüne toplumsal şuuraltı görüşünü ilave eder (Günay, 2005: 126-129).

a. Türk Kültüründe Rüya

Rüyalarda görülen motiflerin neyi sembolize ettiğini açıklayan pek çok eser kaleme alınmıştır. “Rüyalar kişilerin geçmişinden, bugününden ve geleceğinden izler taşır. Bu izlerin yorumlanması zamanla rüya tabiri ilminin ortaya çıkmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır” (Erdoğan, 2012: 88). Edebiyatımızda bu tip eserlere tabirname ismi verilir. Tabirnamelerin manzum olanları bulunmakla birlikte daha çok mensur olarak yazılmışlardır. Müstakil tabirnamelerden başka, dervişin gördüğü rüyalarını mektupla şeyhine bildirmesi ve şeyhinin buna cevap olarak yazdığı mektup şeklindeki tabirnameler de vardır. Bunun yanında içinde bir rüyanın hikâye edildiği eserlere edebiyatımızda hâbnâme ismi verilir. Bazı eserlerimizde de düşüncelerin rüya formunda ifade edildiği görülmektedir. Rüyalar, tabirnamelerde mevsime, mekâna, şahıslara, görene ve görülene göre değişik şekillerde yorumlanırlar.

“Rüyaların şekillenmesinde, kişilerin yaşantı, istek ve hayalleri etkilidir. Bu hususlar rüyalara doğrudan yansiyebileceği gibi çoğunlukla da sembol diline dönüşerek yansır... Sembol dilinin en yaygın ve ortak dillerinden biri olan rüyaların oluşum süreci günlük yaşamın akışından etkilenirken, aynı zamanda rüyalar günlük yaşam algımızı da

etkilemektedir. Görülen rüyalar farklı seviyelerde bile olsa insanları sevindirmekte veya korkutup endişelendirmektedir” (Eren, 2010: 1076). Geleneksel sembollerle ifade edilen rüyalar, toplum kültürünün uzantıları durumundadır. Rüyalardaki semboller bizzat bireyin yaşadığı olaylar olabileceği gibi sözlü anlatılarla şekillenen geçmişin izlerini de taşıyabilirler. Bu bağlamda rüyalar, psikolojik boyut yanında, kültürel değer ve sembolleri de içine alan toplumsal bir olgu olarak da değer kazanırlar. Rüyalarda zaman ve mekân kavramları anlamsızlaşır, çoğu kere, karmaşık olaylar zinciri bir araya gelir. “Rüyalar semboller âleimidir” (İşankul, 2010: 97). Tarih boyunca, rüyalarda hayat bulan bu semboller dünyasını keşfetmeyi amaçlayan çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemlerin başında, rüya yorumculuğu gelmektedir. (Karaman, 2004: 148).

Türk mitolojisinde rüya motifinin çok önemli bir yeri vardır. Rüya, Türk edebiyatında, İslamiyet’ten önce ve İslamiyet’ten sonra çok büyük değer verilmiştir. Türk edebiyatında efsanelerde, menkıbelerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, âşıklık geleneğinde rüya çok önemli bir yere sahiptir. “Genel olarak bakıldığında rüyalar ilk dönemlerden kalan anlatıların ayrılmaz bir parçasıdır. Hepsinde olmasa bile, pek çok topluma ait anlatıda rüyanın motif olarak kullanıldığını görürüz. Bunun en büyük nedeni şüphesiz ki, rüyaların ilkçağlardan beri, hayatta meydana gelecek olayların birer işareti olduğu inancının yaygın olmasıdır” (Kuzubaş, 2012: 314). Anlatılarda rüya, bazen anlatının kahramanı, bazen de kahramanın güvendiği, sevdiği bir kişi tarafından görülür. Rüyalar özel yorumcular tarafından yorumlanır ve kahraman hareket tarzını bu yorumlara göre belirler. Rüya olayların başlangıcında görülebildiği gibi olayların gelişimi sırasında da kendini gösterir ve olayların akışına, gelişimine ve sonucuna tesir eder. Bunda en büyük etken rüyaların geçmişin veya geleceğin habercisi olarak görülmesi ve kutsallık arz etmesidir. “İnsanoğlu sadece beden ve akıl ile idrak ettiği dış dünyayla yetinmemiştir. Dünyü, bugünü kadar yarını da onu ilgilendirmiş; belki de yaşadığı zamandan çok yarını, yarınları merak etmiş, endişe duymuş, bilmeyi, öğrenmeyi istemiştir. Gayb ve gaybı bilme az veya çok, şuurulu veya şuursuz olarak kişide yeni tecessüs, arama, bilme çabasına kaynaklık etmiştir. Gayb, sadece kâhinlerin, büyücülerin, falcıların ilgi sahası olmakla kalmamış; bir bakıma, bir ilim olarak da kabul edilmiştir. Kitabî-semavî dinlerden önceki insanlık, varlıklarına, güçlerine inanılan tanrılar bulmuş; bunlar adına kurbanlar kesmiş, adaklar adanmış, törenler tertip etmiştir. Kitabî-semavî dinler de gayb ile ilgilenmişler; gayb âlemine ait birtakım işaretler, bu dinlere göre murat edilen yer ve zamanda, seçilmiş kişilere vahiy, ilham, keşif ve rüya yoluyla bildirilmiştir” (Yılmaz-Çetin, 2007: 1066).

Destan, hikâye, masal, roman gibi anlatılarda yer alan rüyalar metin içerisinde çeşitli fonksiyonlar üstlenmektedir. “Anlatım türünün başında ortaya çıkan rüyanın muhtevası metnin yapısına tesir edebilmektedir. Metnin içindeki hareketler doğrudan doğruya rüyadan kaynaklanmaktadır. Rüya bir mihver olabilir. Sıkıntılı ve yeknesak bir hayatı yaratıcı ve hareketli bir hâle dönüştürebildiği gibi tam tersi de olabilmektedir. Rüya, metnin bölümlerini birbirine bağlayabilir. Rüya, metnin çatısını teşkil edebilir. Anlatılan olaylar sonunda rüya olarak açıklanabilir. Bu daha çok inanılmaz olayların anlatımında söz konusudur” (Yabuz, 2002: 258).

Türk destanlarının teşekkülünde, Türk kültürü için önemli bazı motifler yer alır. Rüya motifi, Türk destanlarında yapıyı oluşturan bu motiflerden biridir. Rüyalar, destanların yapısında olayların ortaya çıkışından gelişip tamamlanmasına kadar önemli roller üstlenir. Destanların farklı bölümlerinde yer alan rüyalar, bölümün içeriğine göre birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Destanın yapısına uygun olan ve sembolik olarak ortaya çıkan bu rüyalar, aynı zamanda destanın sanat değerini artırır. “Türk destanlarındaki rüyaların birçok işlevi vardır. Türk milletinin rüyaya bakışı, yüklediği anlam ve rüyadan beklentileri destanlara işlev olarak yansır. Bu işlevler incelendiğinde,

rüyaların destandan çıkarılması durumunda olay örgüsünde kesintiler olacağı anlaşılır” (Çelepi, 2010: 266). Destanlardaki rüyaların en önemli işlevi, gelecekteki olayları bildirmesidir. Rüyaların gelecekte haber vermesi, destandaki olay örgüsünün rüya motifiyle temellendirildiğini gösterir.

Uygur harfli Oğuz destanında Uluğ Türk tarafından görülen rüya şöyle anlatılır: “...Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nazırı idi. Adı Uluğ Türük idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve bu üç gümüş ok şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: *Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayâtın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün dünyâyı senin uğruna bağışlasın!*” (Bang-Rahmet, 1988: 23). Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün sözlerini beğenir, öğüdünü dinler, ona göre hareket eder. Bu rüyanın yorumunda yay, hükümdarın gücünü, dünya hâkimiyetini, oklar da elçileri sembolize etmektedir.

Reşidettin Oğuznâmesi'nde ise Kara-Han'ın çok talihli ve padişahlığa layık bir oğlu dünyaya gelir. “Üç gün ve üç gece anasının sütünü emmedi. Anası artık onun hayatından ümidini kesmiş, kederli ve endişeli idi. Bir gece rüyâsında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini gördü: *'Eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrı'ya ikrar ve itiraf et; üzerine olan hakkını olduğu gibi farz bil'. Kadın üç gece bu hâli rüyâsında gördü. Bu kavim kâfir dininde olduğu için kadın meseleyi onlara anlatamadı. Kocasından gizli olarak Tanrı'ya imân etti. Elini göğze kaldırıp dua etti ve dedi ki: 'Ey Tanrım, bâri ben biçârenin sütünü bu çocukcağızın zevkine uydurup tatlı kil'. Oğuz o anda anasının göğsüne yapışıp emmeye başladı'*” (Togan, 1972: 17).

Uygurların Türeyiş destanında, Mani dinini Uygurların resmî dini olarak kabul eden, Bögü-Kağan'ın rüyası şöyle anlatılmaktadır: “*Bögü-Han, bir gece uyurken, beyazlar giymiş bir ihtiyar gördü. İhtiyar ona yaklaştı ve çam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı vererek, Bögü-Han'a şöyle dedi: 'Eğer sen bu taşı muhafaza edebilirsen, dünyanın dört köşesi, hep senin buyruğun altında toplanacaktır!*” Bögü Han'ın veziri de aynı gece, aynı rüyayı görmüştü. Ertesi sabah hepsi toplandılar ve (aralarında görüşerek bu rüyaya bir mana vermeğe çalıştılar)” (Ögel, 1998: 75). Bögü Kağan ve vezirinin ortak semboller içeren rüyaları, bir dünya hâkimiyeti işareti olarak yorumlanmakta ve ordu batıya doğru harekete geçirilmektedir. Destanın devamında da, rüyada anlatıldığı gibi, bir dünya hâkimiyeti başarısından söz edilmektedir.

Şecere-i Terâkime'de anlatılana göre Toğurmuş adlı biri vardır. Yürekli bir kişidir. Bir rüya görür. “*Rüyâsında göğsünden bir ağaç göçermiş, yükselerek çıkmış, dallanmış, budaklanmış ve yapraklarla dolmuş*” (Ögel, 1998: 552). Toğurmuş, rüyasını Miran Kâhin'e anlatır. Miran Kâhinde ona: “*Sakın bu rüyayı hiç kimseye anlatma! Bu çok iyi bir rüyadır*” (Ögel, 1998: 552) der. Toğurmuş'un üç oğlu olur. Oğullarından Toğrul yıllar sonra han olur. İslâm öncesi Türk kültüründe, rüya yorumculuğu konusunda Şamanlar önemli bir işleve sahiptir. Ögel, Hitay imparatoru T'ai-tsung'un rüyasını yorumlayan Şaman'ın Turfan Uygurlarından veya Orta Asyalı bir rahip olma olasılığı üzerinde durmaktadır: “*Hitay Sülâlesinin kurucusu olan imparator T'ai-tsung, günün birinde rüyâsında, başında çiçek ve yapraklardan yapılmış bir çelenk taşıyan, dış görünüşü çok güzel ve yakışıklı, bir tören alayına da başkanlık eden bir Tanrı gördü. Tanrı birdenbire gökten yere indi. Üzerinde altın kemerli beyaz bir elbise ve elinde de bir âsa vardı. Peşinden de onu, garip görünüşlü 12 hayvan takip ediyordu. Hepsini de böyle alay halinde giderlerken, içlerinde bulunan kara bir tavşan, âni olarak imparatorun göğsünden içeri fırladı ve orada kayboldu. Bu sırada Tanrı İmparatora: 'Sonraki Chin Sülâlesinin kurucusu olan imparator, sizi çağırmaq için bir elçi*

göndermiştir. Ona muhakkak gitmelisin!’ Dedi ve kayboldu. Bunun üzerine İmparator uyanınca, hemen annesine gitti ve gördüğü rüyayı anlattı. Önce annesi rüyaya fazla önem vermedi. Fakat ertesi gün imparator aynı rüyayı görüp, aynı sözleri işitince, bu defa annesi Şaman’a gitmesini tavsiye etti. Şaman rüyayı tâbir için fala baktı ve kutsal bir imparatorun kendisine ihtiyacı olduğunu ve onun yardımına koşmağa mecbur olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hitay imparatoru, Chin hükümdarına sonraki T’ang Sülâlesine karşı açtığı seferde yardıma gitti ve bunu Tanrının emri olarak kabul etti” (Ögel, 1998: 559).

Dede Korkut anlatılarından Salur Kazanın Evi Yağmalandığı Boy’da bir gece Bayındır Han’ın güvegisi Ulaş oğlu Salur Kazan kara kaygılı rüya görür: *“Begler kara-kura düş gördüm, bilürmüsün, kardaşum Kara Güne, düşümde ne göründü? Kara kaygulu vâkıa gördüm. Yumruğumda talbinan şahın benüm kuşumu alur gördüm; gökden ıldırım ağ ben evüm üzerine şakar gördüm; Düm kara pusarik ordumun üzerine dökülür gördüm; kuduz kurtlar evümü dalar gördüm; kara deve ensemden karvar gördüm; kargu gibi kara saçum uzanur gördüm; uzanuban gözümü örter gördüm; bileğümden on barmağumu kanda gördüm; nice kim bu düşü gördüm, ayruk uyumadum, şundan berü aklum usum derebilmem. Hanum bu düşümü yorgul mana”* (Gökyay, 2000: 19). Düşünü Kara Göne şöyle yorar: *“Kardaş, kara bulut dedüğün senün devletündür; kar ile yağmur dedüğün leşkeründür; saç kaygudur; kan kadadır; kalanısın yorabilmen, Allah hayra yorsun”* (Gökyay, 2000: 19). Şekli Melik yedi bin askeri ile Kazan Bey’in yokluğunda ordusunun üstüne gelmiş, evlerini yıkmış; kızlarını, gelinlerini esir etmiş; mallarını yağmalamış; karısı Burla Hatun, yaşlı anası, oğlu Uruz Beg ile kırk yiğidini de esir etmiştir.

“Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya” bazı kaynaklarda Osman Gazi’ye bazılarında ise babası Ertuğrul Bey’e atfedilir. Aşıkpaşazâde rüyayı Osman Gazi’ye atfeder. Anonim ile Oruç Beğ tarafından yapılan rivâyette ise Ertuğrul Bey’in gördüğü rüya Osmanlı saltanatının müjdesini verir: *“Ertugrul hâl-i hayattayiken bir gece düş gördü. Bir acep vakı’a görüp ol vakı’adan uyanıp bu düşü fikr iderek Allah’a zikr iderek durdu. Sabah namazını kıldı. Süret değşirüp doğri Konya’ya vardı. Anda bir mu`abbir kişi varidi. Adına Abdülaziz dirlerdi, sâhib-i kemâllerden idi, ilm-i rü’yayı kemâliyle bilürdi. Ertugrul düşünü ana diyüverdi. Amma bazılar didiler kim bu düşü ta’bir iden bir aziz şeyh idi, adına Edebâli dirlerdi, kerâmeti zahir olmuş idi. Ve cemi’ halkun içinde mu’tekad derviş idi. Dünyası ve ni’meti çog idi, ol vilayette meşhur olmuş idi. Sultan Alaaddin dahi, ana i’tikad itmiş idi. Andan Ertugrul geldi, ol düşü ol şeyhe i’lam kıldı. Eyitdi: “Ya şeyh gördüm ki senin koynundan bir ay doğar, gelür benim koynuma girür. Bu ay koynuma girdükten sonra göbeğümden bir ağaç biter, gölgesi alemleri tutar. Gölgesinün altında taglar olur. Her tagın dibinden sular olur, çıkup akar. Bu çıkan sulardan kimi içerler ve kimi baglar ve bagçeler suvarurlar ve çeşmeler akıdurlar. Ol uykudan uyandım. Uş düşüm budur.” didi. Şeyh bu düşün ta’birinden fikr idüp eyitdi: “Yâ yiğit ! Senün bir oğlun ola. Adı Osman ola. Çok gazalar ide. Sana muştuluk olsun kim senün nesline padişahluk verildi, mübarek olsun.” didi. Dahi “Benüm kızımı oğlun Osman ala. Andan çok oğlanları ola. Pâdişah olalar.” didi. Pes bir zamandan sonra Osman Gâzi vücuda geldi...” (Çetin, 2012: 32).*

Manas Destanı’nda, Manas’ın ölümünden sonra bir gece Kanıkey bir düş görür. Kanıkey, ay karanlığı bir gecede ayın tepeden doğduğunu, güneş karanlığı günde güneşin tepeden doğduğunu ve ocak başından yüce bir kavağın yükseldiğini görür. Bu kavağın dallarından biri eğilip ayın ışığını, diğeri eğilip güneşin ışığını örter. Güneş sıcak olunca da gölgelikte yürür. Kanıkey gölgelikte yürür, bir dalı eğilip gökyüzünü kaplar. Yakup Han onun gölgesinde yürür. Bir dalı yeryüzünü örter, Bağdı-Döölöt Baybiçe onunla ısınır. Rüyayı Yakup Han, Manas’ın dirileceği şeklinde yorumlar (Gülensoy, 2002: 149-150). Kırgız düşmanı kâfir Coloy’un karısı Ak Saykal rüyasında, Er Manas’ın Coloy’un sürülerine saldırdığını, yüzünü güneşe çevirdiğini, elbiseleri yağmalandığını görür. Coloy

rüyaya itibar etmez. Sonuçta Manas tarafından öldürülür, atları alınır (Gülensoy, 2002: 209-210). Kanıkey rüyasında Manas'ın geldiğini, işlerin eskisi gibi olduğunu, kendisine sarıldığını, başında bir ege olduğunu, bu egeyi koynunda sakladığını görür. Rüyasını yorumlayan Altın Ay, onun bir erkek evladının olacağını söyler (Gülensoy, 2002: 284-285). Manas Destanında bu türden birçok rüya görülür.

Âşık edebiyatında da rüya motifi oldukça önemli bir yer tutar. Hikâye kahramanını âşık olmaya ulaştıran rüya motifi kompleks bir motiftir. Hikâye kahramanı rüya ile pir elinden bade içer. Böylece Tanrı aşkını, sevgilinin aşkını ve toplum içinde kendisi için müstesna bir yer sağlar. Saz şairi olabilmek için gerekli hünerleri ve bilgileri rüyada kazanır (Başgöz, 1986: 24-26; Günay, 2005: 133). Âşık Edebiyatında görülen ve âşığı sade kişilikten sanatçı kişiliğe yükselten kompleks rüya motifine destanlarda da rastlanır. *“Türk mitolojisi ve İslâmiyet öncesi Türk destanlarında geçen rüyalarla, İslâmiyet'ten sonraki cihat ve fetih temelli Türk destanlarında geçen rüyalar karşılaştırıldığında din teması öne çıkar. Özellikle mitolojilerde geçen rüyaların yapısı, Türk kültürü açısından önemli dinamiklerin ve simgelerin (kurt, ağaç, ok, yıldız, yada taşı vb.) üzerine kurulmuştur. Bu sembollerin tümü, kültürü yansıtan özel niteliklere sahiptir”* (Çelepi, 2010: 268).

Ayrıca, Manas Destanı'nda Cakıp Han, oğlu Manas'ın; Alpamış'ta Baybörü, oğlu Alpamış'ın doğumunu rüyasında görür. Sarı Saltık, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini; Müseyyeb Gazi, kendisinin Şam'ı fethedeceğini rüyada görür. Edige Destanı'nda kahraman Edige'nin, Toktamış Han'ı yeneceğini; Yusuf Bey ve Ahmet Bey Destanı'nda Gözel Şah, büyük bir mağlubiyet alacağını rüya aracılığıyla öğrenir. Er Sayın Destanı'nda Aybike, eşinin tehlikede olduğunu; Kococaş Destanı'nda kahraman Kococaş, gördüklerinin uğursuzluk getireceğini rüya sonucu anlar (Çelepi, 2010: 266-267).

b. İslam Medeniyetinde Rüya

Medeniyet tarihi boyunca semavî dinlerde de rüyaya büyük yer verilmiştir. İslâm dininin rüyaya bakışında, âyet-i kerimeler ile hadis-i şeriflerin rüya ilmini tasdik ettiği ve İslâmiyet'in rüya tabirine şer'î bir ilim gözü ile baktığı görülmektedir. Âyet ve hadislerde geniş olarak yer bulan rüyaya mutasavvıflar da ayrı bir önem vermiş; eserlerinde, bir ilim olarak kabul ettikleri rüyayı araştırmışlardır. Rüyalar, onlara göre sezgisel bilgidir; en az akli ve nakli bilgi kadar değerli bir kaynak olarak görülür. *“Rüya, salikin bulunduğu terbiye seviyesinin göstergesi olarak kabul edilir. Bir tarikat şeyhi, şer'î ilimler ve tarikat âdâbı yanında rüya ilmini de bilmelidir. Hilafet makamına ulaşabilen salik, şeyhinden rüya tabirini de öğrenmiş olur”* (Yılmaz-Çetin, 2007: 1070). Tasavvufta rüya ve rüya sembolleri çeşitli işlevleri yerine getirmekte kullanılır: Bireysel mevki yükseltme, karizmatik kişiliğin pekiştirilmesi, yaşayan ya da ölmüş kişilerle iletişim kurma, bir tarikatın veya cemaatin propaganda aracı olma. Rüyalar, bir tarikata girmede, bir tarikat liderine bağlanmada ya da mevcut bağlılığın pekişmesinde yol gösterir. Tarikat şeyhi, müritlerine, yaşarken olduğu gibi öldükten sonra da rüya yoluyla hükmedebilir, rüya yorumculuğu konusunda da tarikat üyeleri tarafından otorite kabul edilir (Karaman, 2004: 149). Diğer taraftan rüya, gören kişinin toplumsal statüsünü de yükseltir.

İslâm kaynaklarında rüya ve rüya yorumculuğu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kur'an'da, çeşitli rüyalar anlatılmakta ve bu rüyalarla ilgili yorumlar yer almaktadır. Yine rüya yorumlarında, İslâm öncesi inanış ve uygulamalardan kaynaklanan motifler, İslâmî bir kimlikle yeniden yorumlanarak sürdürülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de rüya ile ilgili bazı ayetler şöyledir:

“Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı...” (Fetih/27).

“Düşün ki o zaman Allah rüyanda onları sana az olarak gösteriyordu. Şayet onları sana çok olarak gösterseydi, şüphesiz çekinecektiniz ve işin (savaşın) olup olmaması hususunda kesinlikle tartışacaktınız...” (Enfâl/ 43).

“...Gerek sana gösterdiğimiz rüyayı ve gerekse Kuran’da (bildirilen) lânetlenmiş ağacı sadece insanlar için imtihan sebebi yaptık...” (İsrâ/ 60).

İbrahim, Sârâ’dan sonra Hacer ile evlenir. Sârâ’nın çocuğu olmaz. Hacer’in de çocuğu olmayınca İbrahim Allah’a yalvarır, bir oğlu olursa onu Allah yolunda kurban edeceğini söyler. İbrahim’in Hacer’den İsmail adlı oğlu doğar. İsmail 7-8 yaşlarına gelince gaipten bir ses İbrahim’e oğlunu kurban edeceği sözünü hatırlatır. İsmail bu emre samimiyetle boyun eğer. İbrahim, oğlu İsmail’i süsleyerek kurban etmeye götürür. Bıçak İsmail’i kesmez. O sırada bir melek bir koç getirir ve oğlunun yerine o koçu kurban etmesini söyler (Pala, 1995: 274). Bu olaylarla ilgi Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail’e hitaben aşağıdaki âyet-i kerimeler geçer:

“(Çocuk) Onun yanında koşma çağına erişince İbrahim ona dedi ki: ‘Yavrucuğum, ben uykuda (rüyada) seni boğazladığımı gördüm bak bakalım görüşün nedir?’ deyince çocuk da kendisine; ‘Babacığım, sen emir olunduğun işi yap, Eğer Allah isterse sen beni sabredicilerden bulacaksın’ dedi” (Saffat/102).

“Gerçekten sen rüyayı doğruladın. Şüphesiz ki biz, yaptığını gerçekten Allah için yapanları böyle mükâfatlandırırız” (Saffat/105).

Yakup’un on iki oğlu vardır. İçlerinde en çok Yusufu sevmektedir. Bu durum büyük kardeşlerini kıskandırır. Kardeşleri onu bir kuyuya atarak babalarına bir kurdun yediğini söylerler. Sonra dönüp onu bir kervana köle olarak satarlar. Mısır’da aziz tarafından satın alınır. Yusuf, Aziz’in karısının teklifini reddedince bir hile ile onun tarafından zindana atılır. Zindanda iki kölenin gördüğü rüyaları doğru yorumlar. Bunun üzerine Mısır hükümdarı onu zindandan çıkarır, maliye bakanlığına getirir. Hükümdarın gördüğü rüyayı doğru yorumlayarak kıtlık yıllarında Mısır’da bolca zahire biriktirir. Kıtlık yıllarında Yusuf’un kardeşleri Kenan ilinden Mısır’a zahire almak için gelirler. Yusuf bir oyunla kardeşleri Bünyamin’i yanında alıyolar. Yusuf sonunda kendisini kardeşlerine tanıtır, babasının ağlamaktan kör olan gözlerini gönderdiği gömlekle tekrar görmesini sağlar, tüm ailesini yanına alır (Pala, 1995: 572-573). Kur’an-ı Kerim’den öğrendiğimize göre, Yusuf Peygamber aynı zamanda bir rüya tabircisi idi. Aşağıdaki âyetler de bu olaylar üzerine Hz. Yusuf’a hitaben geçer:

“Bir zamanlar Yusuf babasına, ‘Babacığım, ben rüyamda on bir yıldız ile güneş ve ayı bana secde ederlerken gördüm’ demişti. (Babası da) ‘Ey yavrum, sakın rüyayı kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar. Hiç şüphe yok ki, şeytan insan için apaçık bir düşmandır’ demişti. İşte bu şekilde Rabbin seni seçecek, sana olayların yorumunu öğretecek...” (Yusuf/4-6).

“(Bir gün) hükümdar dedi ki: ‘Ben (rüyamda) yedi besili inek görüyorum. Yedi zayıf inek de onları yiyordu. Ayrıca yedi yeşil başak ile yedi de kurumuş başka başak gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumlamayı biliyorsanız bu rüyayı halledin” (Yusuf/43).

“(Yusuf) dedi ki: ‘Siz âdetiniz gereği olarak yedi sene ekin ekersiniz. Hasat yaptığınız zaman yiyecek olduğunuz az bir miktarın dışında kalanı başağında bırakınız (depolayınız). Sonra bunun arkasından yedi kurak yıl gelecek ki saklamış olduğunuz az bir miktar (tohumluk) haricinde önceki biriktirdiklerinizin tamamını yiyip bitirecek. Ondan sonra da bir

yl gelecek ki insanlar onda bol yağmura kavuşacak (meyve) sıkıp süt sağacaklar (meyve ve süt bol olacak)” (Yusuf/47-49).

“...O zaman Yusuf dedi ki: ‘Ey babacığım! İŖte gemiŖte gördüğüm rüyanın yorumu budur. Benim Rabbim onu gerekleŖtirdi...’” (Yusuf/100).

Āyetlerin yanı sıra birçok hadis-i Ŗerifte de rüyalardan bahsedilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sabah namazından sonra sahabenin gördüğü rüyaları tabir ettiği bilinmektedir. Rüyalardan bahseden bazı hadisler Ŗunlardır:

“İçinizden birisi, hoŖlandığı bir rüya görürse, bilsin ki o Allah’tandır. Bundan dolayı Allah’a hamd etsin ve baŖkalarına anlatsın. Eğer hoŖlanmadığı bir rüya görürse, bu da Ŗeytandır. Bunun Ŗerrinden hemen Allah’a sığınsın ve bu rüyayı da kimseye anlatmasın. Çünkü bu rüya kendisine zarar veremez” (Buhari, Ta’bir: 3).²

“En büyük yalan, rüyasında görmediđi Ŗeyi, gördüm diye söylemektir” (Buhari, Ta’bir: 45).
“Rasûlallah (a.s.m.) bir defasında ‘Benden sonra risâlet de peygamberlik de kalmamıŖtır. Benimle son bulur’ buyurmuŖtu. Bu söz Müslümanları çok üzmüŖtü. Rasûl-i Ekrem (a.s.m.), ‘Ancak sevindirici Ŗeyler vardır’ buyurmuŖtu. ‘Peki, bunlar nelerdir, yâ Rasûlallah?’ diye sordular. Rasûlallah (a.s.m.), ‘Müslümanların rüyasıdır ve bu rüya peygamberliğin bir âlametidir’ buyurdu” (Tirmizî, Rüyâ: 2; Buhârî, Ta’bir: 5; Müslim, Salât: 207).

“Kıyâmet zamanı yaklaŖınca Müslümanın rüyası yalan çıkmaz. Rüyası en çok doğru çıkacak olanlarınız, sözü en doğru olanlarınızdır. Müslümanın rüyası Peygamberliđin kırk beŖ âlametinden birisidir. Rüya üç kısımdır: Birincisi, Allah’ın müjdelediği iyi rüyadır. İkincisi, Ŗeytandan olan üzücü rüyadır. Üçüncüsü de, kiŖinin meŖgul olduğu Ŗeylerle ilgili gördüğü rüyadır. Biriniz hoŖlanmadığı bir rüya gördüğü zaman, kalkıp namaz kılınsın ve rüyayı da kimseye anlatmasın” (Müslim, Rüyâ: 6; Ebû Dâvûd, Edeb: 88; Tirmizî, Rüyâ: 10; İbn Mâce, Rüyâ: 9).

“Rüyasında beni gören, gerçekten görmüŖ olur. Çünkü Ŗeytan benim suretime giremez” (Buhârî, Ta’bir: 10; Müslim, Rüyâ: 10; Tirmizî, Rüyâ: 4).

“İyi rüya Allah’tandır. Biriniz hoŖsuna giden bir rüya görürse bu rüyasını ancak sevdiği bir kimseye anlatsın. HoŖsuna gitmeyen bir Ŗey görürse, üç defa sol tarafına tükürsün, Ŗeytanın ve rüyasının Ŗerrinden Allah’a sığınsın. Rüyasını da hiç kimseye anlatmasın. Artık o rüya ona asla zarar vermez” (Buhârî, Ta’bir: 4; Müslim, Rüyâ: 4; Ebû Dâvûd, Edeb: 88; Tirmizî, Rüyâ: 3).

“Rüyada gördüğünüz Ŗeylerin isimlerini, o rüyanın tabirinde dikkate alınız. Aynı Ŗekilde, rüya gördüğünüz Ŗeylerin künyelerine ve kinaî mânâlarına da dikkat ediniz. Rüya, ilk yorumcuya göre gerekleŖir” (İbn Mâce, Ta’bir-i Rüyâ: 7). Burada birden fazla yoruma müsait olan rüyaların, rüya tabirini bilen birisinin yapmış olduğu ilk tabire göre anlaşılması gerektiği belirtilmiŖtir.

“Rüyasında beni gören, uyanıkken de görecek tir” (Müslim, Rüyâ: 11).

İslâm âlimleri özellikle, yukarıda geçen Kur’an-ı Kerim’de anlatılan kıssalardan, Hz. Peygamberin hadislerinden hareketle rüyaya ve rüya yorumuna büyük önem vermişlerdir. Neredeyse bütün İslâm âlimleri Ŗöyle ya da böyle rüya hakkında doğrudan

² UŖŖak, C. (2013). *Kütüb-i sitte’den seçme hadisler*. İstanbul: Nesil Yayınları. Hadisler bu eserin 447-450. sayfalarından alınmıŖtır.

ve dolaylı olarak farklı eserlerinde rüya ile ilgilenmişlerdir. İslam bilginleri iyi rüyaların Allah'tan, kötü olanların ise şeytandan geldiğini düşünmüşlerdir. Rüyalar bir delil değildir, bunlarla amel edilmez. *“İslâm bilginleri insanın içinde bulunduğu iç ve dış şartlardan kaynaklanan nefsanî rüyanın psikolojik ve fizyolojik şartlarla olabileceğini kabul etmekte ve peygamberlerin gördüğü sadık rüyaları vahit kapsamında olduğu için tartışma dışı tutmaktadır”* (Bardakoğlu, 2008: 161). İslam bilginleri görülen bir rüyanın herkese anlatılmasına hele de kötümser kimselere anlatılmasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Rüya iyimser olan insanlara tabir ettirilmelidir. Rüyalarla hayatı yönlendirmek de caiz görülmemiştir. İslâm âlimleri rüyaları üç grupta değerlendirmişlerdir:

1. Rahmanî Rüyalar: Sadık rüya veya salih rüya da denilir. Bu rüyalar Allah tarafından doğrudan bir melek vasıtasıyla gelen hak telkinlerdir. Hz. Peygamber bu tür rüyaları müjdeleyiciler anlamında “mübeşşirât” diye isimlendirip nübüvvetin kırk altıda biri olarak nitelendirmiştir. Bu türden rüyaların peygamberler, veliler ve temiz inançlı kişiler tarafından görüldüğüne inanılır. Bunların müjdelemek yanında korkutmak, uyarmak ve haber vermek fonksiyonları da vardır.

2. Nefsânî Rüyalar: Nefsin telkinleri ve düşüncelerin çağrışımı sonucunda olan bu rüyaların kaynağı, kişinin bizzat kendisidir. Kişi, uyanıkken neyle meşgulse rüyasında onunla ilgili şeyler görebilmektedir. Batılı bazı bilim adamlarının problemleri rüyada çözdükleri ve bu yolla icat ve keşiflere ulaştıkları bilinmektedir. Aslında bugünkü modern tıp ve ilim, daha çok bu rüyalar üzerinde durmaktadır.

3. Şeytânî Rüyalar: Ahlâm veya adgâs-ı ahlâm (asılsız olan karma karışık düşün) da denilir. Şeytanın aldatma, vesvese ve korkutmalarından doğan karışık hayaller, yalan ve bâtil düşler, insanı kötülüğe sevk eden telkinlerdir. Bunları anlatmak ve tabir ettirmek tavsiye edilmez. Yalan bir çağrışım ve tahayyülün söz konusu olduğu bu rüyalar korkunç ve çirkin olarak değerlendirilir. Bâtil kabul edilen bu rüyalara pek itibar edilmez (Yılmaz-Çetin, 2007: 1068-1069; Bardakoğlu, 2008: 161; Çetin, 2012: 28-29). İslam dünyasında âyet ve hadis ile desteklenen bu doğru/iyi/güzel rüya, peygamberlik sonrasında gayb âleminde bilgi almanın tek yolu olarak kabul edilmiştir. Buna göre, rüyalar arasında gerçeğe en yakını ve en açık içeriğe sahip olan rüya-yı sâdika veya rüya-yı sâliha'dır.

2. Battal Gazi Destanı'nda Rüyaların İşlevleri

İncelemede kullandığımız metin yazma bir metindir. Birçok Battal Gazi metninde bazı bölümlerin eksik olduğu görülür. Eserin en geniş ve mütekâmil olanı Hicri 1206 tarihli Nezif isimli bir şahıs tarafından yazılmış olanıdır. İncelememizde bu metnin Hasan Köksal tarafından dilinin sadeleştirilerek günümüz Türkçesine aktarıldığı “Battal Gazi Destanı” (2007) adlı eseri kullanılmıştır. Destanın olay örgüsü şu şekildedir:

1. Resulullah'a Cebrail tarafından 200 yıl sonra Malatya'dan Cafer'in çıkıp Rum'ı alacağı haberi verilir. Sahabelerden Abdülvahab da bunu görecektir. Resulullah, Cefer'e ulaştırması için Abdülvahab'a bir mektup verir.

2. Hz. Ali'nin soyundan gelen Ali el Medeni, Yezidiler zamanında önce Bağdat'a oradan da Malatya'ya yerleşir. Torunlarından Hüseyin Gazi, Malatya seraskeri olur.

3. Hüseyin Gazi bir gün bir geyiği avlamaya çalışırken bir mağaraya rastlar. Mağarada bir at ve üzerinde bir bohça bulur. Burada ona Cafer adlı bir oğlunun olacağı haberi verilir.

4. Hüseyin Gazi, Mamuriye şehrinin beyi Mihriyayil'in adamları tarafından öldürülür. Hüseyin Gazi'nin yerine Abdüsselam serasker olur.

5. Cafer 13 yaşına gelir. Babasının mansıbını Malatya beyinden ister. Cafer babasını öldüren Mihriyayil'i öldürür. Babasının intikamını alır.
6. Abdülvahab, Resullullah'ın mektubunu Cafer'e verir. Cafer babasının mansıbını alarak serasker olur.
7. Cafer, Ahmer adlı bir kâfiri yener; Ahmer Müslüman olur. Ahmer tarafından Cafer'e Battal ismi verilir.
8. Battal önce amcasının kızı Zeynep Hatun'la, daha sonra Rum Kayseri'nin kızı Mahpiruz ve Taryun'un kızı Gülendama ile evlenir.
9. Battal'a çok kere hile ile kötülük yapmaya çalışan Abdüsselam, Kayser'e esir düşer. Battal, Abdüsselam'ı kurtarır.
10. Battal Malatya şehrinin etrafındaki tüm beyleri yener, onları Malatya emirine bağlar.
11. Birçok defa Kayser tarafından zindana atılan Battal, her seferinde kurtulmayı başarır.
12. Emir Ömer'in kızını isteyen Battal'dan çok mal istenir. Battal bu malları almak için Hindistan'a gider.
13. Battal devlerle, cadılarla, perilerle çeşitli mücadelelere girer. Kaf Dağı'na gider, padişahın kızını kurtarır. Her seferinde Hızır ile perilerin yardımını alır.
14. Emir Ömer'in istediği malları alır. Kayser tarafından yağmalanan Malatya, Battal tarafından kurtarılır. Battal'ın getirdiği mallarla şehir yeniden imar edilir.
15. Peygamberlik iddiasında bulunan Babek ile halifelik iddiasında bulunan Hakem, Battal tarafından öldürülür.
16. Battal'ı gören Kayser'in kızı ona âşık olur. Düşman saldırısından Battal'ı uyandırmak için kız tarafından atılan küçük bir taş, Battal'ın ölümüne neden olur (Köksal, 2007).

İslamiyet, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla rüyaya büyük önem vermiştir. Din temalı Türk destanlarında bunun yansımalarına rastlıyoruz. Battal Gazi Destanı da din temalı destanlarımızdandır. Bu destanda görülen rüyalarda, kahramana yardımcı olan din uluları, bu rüyaların inandırıcılığını arttırmaktadır. Rüyalar açık bir mesaj olarak algılanmaktadırlar. Peygamberin rüyalara verdiği bu önem, rüyayı gerçek hayatta verilen mesajlar kadar gerçek ve güvenilir kılmıştır. Battal Gazi Destanı'nda, rüyalar aşağıdaki işlevlerde karşımıza çıkar:

2.1. Kahramanın Rüya Müjdelenmesi: *“Kahramanların bütün davranışları, yapacakları işler, hatta kahramanların kaderleri bir anlamda destanlarda görülen rüyalarda tayin edilirler. Rüya görülen Hz. Peygamber, Meryem Ana, Hz. Ali ve diğer din uluları aslında sadece rüyada görülen birer şahsiyet olmakla kalmayıp doğrudan metin içinde kahramanların hayatlarına, yapacakları işlere müdahale ederler. Böylece kahramanın vazifesi olağanüstü bu kişi/ler tarafından belirlenmiş olur. Bu durum, bizi anlatıcı/dinleyicinin psikolojisini, onların yaşadıkları bu coğrafyayı nasıl vatan kıldıklarını veya vatan olarak nasıl gördüklerini anlamamıza yardımcı olur”* (Yılmaz, 2011: 1892). Destanda Battal Gazi'nin doğumu önceden müjdelendir. Onun misyonu da önceden belirlenmiştir. O âdeta bu misyonu yerine getirmek için yeryüzüne gelecektir. Doğacak olan kahraman, âlemi kâfirlerin baskısından kurtarıp tüm Rum ilini Müslüman edecektir. Bu müjde bir rüyada kahramanın babası Hüseyin Gazi'ye bildirilir. Kahramanın daha doğmadan adı bellidir:

Hüseyin Gazi bir gün bir geyik kovalarken bir mağaraya rast gelir. Mağaradan içeri girer. Burada bir sarı at görür. Atı tutmak ister; ama at çifte atar. Hüseyin Gazi geri çekilir. Mağaranın içinden bir ses duyulur: *“Sakin ol! Henüz vakit olmadı ki ben çıkayım. Seni Hakk Teâla Cafer’e verdi. O gelecek. Yeryüzünde gazâlar kılacak. Âlemi kara kâfirlerin baskısından kurtaracak. O yiğide teslim ol ve bağlan”* (Köksal, 2007: 17)³. At bu sesi işitince yerinde durur. Hüseyin Gazi atı yularından tutar. Atın sırtındaki bohçayı açar. *“Adem Peygamberin iki bölük saçı, Davut Peygamberin zırhı, İshak Peygamberin zırhı, Emîrül-müminîn ve Hamza’nın silahını görür”* (17). Hüseyin Gazi, Cafer’in kim olduğunu merak eder. Evine dönerken yolda yorulur, uykuya dalar. Düşünde bir pir gelerek: *“Ya Hüseyin! Müjdeler olsun sana ki o Cafer senin oğlundur. Doğumuna az kaldı. O gelecek ve tüm Rum’u Müslüman edecek. Öyle işler edecek ki hiçbir pehlivan yapmamış olacak”* (17) der.

2.2. Gelecekteki Olayları Bildiren Rüyalar: Bu rüyalarda kahramanların karşılaşacakları durumlar ve olaylar önceden rüya hâliyle kendilerine bildirilmektedir. *“Din temalı destanlardaki rüyalarda, simgeler az kullanılır. Rüyaların verdiği mesajlar daha açıktır. Mesajlar doğrudan iletilir. Bu mesajları Hz. Muhammed, Dört Halife, Hızır, Kırklar, Pîrler, Gaziler gibi din uluları iletir. Destan, rüyada verilen bu mesajın işlevine ve fonksiyonuna göre ilerler”* (Çelepi, 2010: 269). Destanda bu tür rüyalar çokça geçer. Kahramana gelecekte olacaklar bildirilirken bu aynı zamanda kahramanın kendisini geleceğe hazırlamasını da sağlar. Rüyalarda semboller yoktur, olacaklar olduğu gibi gösterilir. Olaylar bu mesaja göre şekillenir. Rüyalarda gelecekteki olaylarla ilgili bilgiler Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Ali tarafından verilir:

Karvan padişahının kızı yedi yıl boyunca bir kalede esir edilir. Rüyasında Hazreti Resûl, ona Seyyit’in geleceğini, ona yardım etmesini söyler (191).

Bir gün Abdülvahab bir düş görür. *“Düşünde, kara balçıktan giysi giyinmiş bir vaziyette bir puta secde edip ondan yardım istemektedir. Sonra bir kişi gelip Abdülvahab’ın elbiselerini çıkarır ve ak giysiler giydirtir, vücudunu yıkar”* (240). Abdülvahab uyanınca tövbe eder, abdest alır, namaz kılar. Gördüğü düşte hatırlamadığını söyler ve ağlamaya başlar. Daha sonra Abdülvahab düşman tarafından yakalanır. Kayser tarafından görevlendirilen bir kız tarafından yoldan çıkarılarak dinini terk eder. Seyyit’i görünce papaz kuşağını keser, iman tazeler.

Seyyit, denizde yolculuk yaparken karşısına bir ak dağ çıkar. Bu dağa çıkmak için yol ararken uykusu gelir ve uyur. Düşünde Hz. Ali’yi görür. Hz. Ali ona uyandığında çok garipliklerle karşılaşacağını, su yüzünde bir elma geleceğini, onu alıp yediğinde tüm dilleri konuşabileceğini söyler. Uyandığında su yüzünde bir elma görür, onu yer ve tüm dilleri konuşmaya başlar (269).

Seyyit, otuz gemi, otuz bin askerle Kaf Dağı’na gitmek için yola çıkar. Bunlar bir gün bir adaya varırlar. Ada çok güzeldir. Seyyit, bir güzel sahra ortasında bir ağaç görür. Ağacın dalları asumana yükselir. Ağacın altında inciden yapılmış ulu bir kubbe vardır. Altında hoş bir pınarın aktığını görür. Birdenbire kubbe yarılr, içinden üç pir çıkar. Seyyit’e selam verirler. Seyyit’e: *“Hoş geldin, ey Resûlullah’ın oğlu! Cemalini özlemiştik, mübarek yüzünü gördük elhamdülillah”* (272) derler. Gökyüzünden bir sofrada üç tabak yemek gelir. Yemeklerini yedikten sonra sofraya tekrar havaya yükselir. Seyyit burasının neresi olduğunu sorar. Burası Kaf Dağı’dır. Zülkarneyn türbesi buradadır. Onlar da Zülkarneyn

³ Tüm alıntılar aynı eserden yapıldığından bundan sonraki alıntılarda aynı eserin sadece sayfa numaraları verilmiştir.

yarenlerindedir. Periler tarafından cemaatleri kırılmış, bunlar da bir mağaraya kaçmışlardır. Bir gün işittikleri bir sesle mağaradan çıkıp bu kubbe konulmuşlardır. O günden beri beş bin beş yüz yıl geçmiştir. Bu gece düşlerinde Peygamberi görmüşlerdir. Seyyit'in geleceğini onlara haber vermiştir. Bunların adları Nail, Meail ve Mail'dir (271-272).

2.3. Fetihlerin Bildirildiği Rüya: Destanda fetihlerinin müjdelendiği yerler, İslâm coğrafyasına katılması istenen yerlerdir. Bu fetihlerin gerçekleşmesinde din ulularının da desteğine ihtiyaç vardır. Din uluları rüyaya girerek desteklerini bir açıdan göstermiş olurlar. Bu rüyalar aynı zamanda fetih için sefere katılacak askerlere bir hedef gösterip onları motive etmektedir. Bu tür rüyaya destanda bir yerde rastlanır:

Seyyit, Taryun tarafından zindana atıldığında zindandakilere peygamberi düşte gördüğünü, kendisine *"Gerektir ki Rum vilayeti senin elinden dalaletten kurtulacak... Kiliseleri yıkıp yerine mescitler yapacaksın"* (119) dediğini aktarır. Görülen düş, Rum ilinin fethine delalet eder. Bundan sonraki tüm çabalar bu hedefin gerçekleşmesi için sarf edilir.

2.4. Tehlikelerin Bildirildiği Rüya: Tehlikelerin bildirildiği rüyalarda kahramana açık bir uyarı vardır. Tehlikenin varlığı önceden haber verilerek kahramanın önlemini alması istenir. Böylece kahraman tehlikelerin üstesinden gelmeyi başarır:

Seyyit bir gün uyurken zenciler kılıçlarını çekerler. Tam onu öldürecekleri sırada Seyyit düşünde İmam Ali'yi görür. Hz. Ali'nin uyarmasıyla hemen uyanır ve onu öldürmek isteyen üç kâfirin de başlarının keser (266).

Seyyit ömrünün sonlarına doğru Medine'ye yerleşir. Bir gece düşünde Resül Hazretlerini görür. Resül Hazretleri, ona: *"Ya Seyyit! Hemen Rum'a var, zira Müslümanlar çok dardadır. Müslümanlara yardıma yetiş"* (214) der. Seyyit, bunun üzerine Rum'a gider, Müslümanlara yardım eder.

Ancak bazen de düşmanların, kahramana karşı uyarıldığı rüyalara rastlanır: Şamiliye adlı şehrin padişahı olan Firdevs bir gün düşünde Battal'ı görür. Battal gelip onun boğazından tutar ve ona *"Çabuk Müslüman ol, yoksa sen bilirsin"* (86) der. Bu düşü birkaç gece üst üste görür. Bunun üzerine Battal'ı öldürmesi için Sancar adlı pehlivanı bulmaya gönderir. Bu düşte Şamiliye şehrinin padişahı karşılaşacağı tehlikeye karşı uyarılmıştır. Ancak Firdevs, Müslüman olmadığı için Battal tarafından öldürülür.

2.5. Sonucunda Din Değiştirilen Rüya: Cihat ve fetih düşüncesinin birlikte yer aldığı Türk destanlarında rüyaların en önemli işlevi, rüyayla birlikte gayrimüslimlerin Müslüman olmasıdır. Bu, İslamiyet'ten sonraki destanlarda sıklıkla rastlanılan bir motiftir. Peygamberin *"Dinin kırk altıda biri rüyadır"* hadisinden hareketle, destanlardaki kişilerin rüya yoluyla Müslüman olması yaygın bir motiftir. Rüyada genellikle Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çağrısına uyulur ve Müslüman olunur. Destanda, Hıristiyanlığa karşı mücadele verildiğinden dolayı, din değiştirme motifi Hıristiyanlıktan Müslümanlığa doğru olur. Bu süreç, bu destanların amaçlarındandır. Müslüman olma sürecinin rüyayla desteklenmesi kişiye kutsiyet kazandırır:

Mihriyayil'in kızı, Resül Hazretlerini düşünde görür, Müslüman olur (68).

Seyyit, Sabah oğlu Kilab tarafından zindana atıldığında oğlu bir gece atasının dizine başını koyar ve uyur. Birdenbire bağırarak uyanır. Babasını ne olduğunu sorar. Oğlu:

“Baba bir düş gördüm. Bir ejderha bana saldırdı. Ben kaçtıkça o arkamdan geldi. ‘Babana söyle küfrü terk edip Muhammed’in dinine girsin, yoksa sarayı ile birlikte kendini yakarım’ de[r]” (112). Babası Seyyit’in heybetinden korktuğu için bu düşü gördüğünü söyler. Ancak oğlan yine yatar, düş görür. Düşünde *“Baba bana bir aslan saldırdı. ‘Babana söyle, küfrü terk etsin, yoksa helâk olur.’ de[r]”* (112). Kilab tekrar oğlunun korktuğu için bu düşü gördüğünü düşünür. Oğlan yine uyur, düş görür. Bu kez bir ejderha ağzını açmış, ona küfrü terk etmesini söyler. Çocuk ruhbanlar tarafından vaftiz edilir. Aynı gece bu kez Kilab düş görür. Düşünde Hz. Peygamberi görür. Düşte *“Hazreti Peygamber Kilab’ı okşayıp adını Ebubekir koyuyor ve diyor ki ‘Ya Ebubekir, benim oğlum Battal’ı zindandan çıkar, ona yoldaş ol... Onun dini haktır. Beylerini ve kim varsa davet et, ona bağlansınlar”* (113). Kilab hemen vezirlerini toplar düşünü anlatır. Vezirleri de aynı düşü gördüklerinin söylerler. Hepsi birden Müslüman olurlar.

Taryun’un kızı zindandaki Seyyit’ten dinine girmesini ister. Seyyit bunu reddeder, onun Müslüman olmasını ister. Kız, Seyyit’ten gaipten bir nesne getirmesini ister. Seyyit, Allah’a dua eder. Zindanın duvarı yarılr, bir sini yemek gelir. Seyyit ve kız o yemekten yerler. Zindanda bulunanlar da karınlarını doyururlar. Sonra sini kaybolur. Kız daha sonra Hz. Peygamberi düşünde görür ve Müslüman olur (121-122).

2.6. Rehberlik Eden Rüyalara: *“Türk Destanlarındaki rüyaların diğer bir işlevi rehberlik etmeleridir. Düşmana karşı zor durumda iken galip gelebilmek, tılsımlı olayları çözebilmek, olağanüstülük kazanabilmek, silah yapabilmek içi rüyaların rehberliğine ihtiyaç hissedilir”* (Çelepi, 2010: 267). Seyyit Battal, destan boyunca zor durumlarda Hz. Muhammed’in, Hz. Ali’nin yardım ve desteklerini alır. Din uluları Seyyit’in rüyasına girerek ne yapması gerektiği konusunda ona rehberlik ederler:

Bir gün Mâhpiruz, Zeynep Hatun ile konuşurken yanındaki bir sayfa kâğıdı çıkarır. Bu kâğıtta Seyyit’in arkadaşlarının kimlikleri yazılıdır. Zeynep, bu kimlikleri nerede görüp yazdıklarını sorar. Mâhpiruz şu cevabı verir: *“Kırk gündür Resûl Hazretlerini düşümde gördüm. Bu kırk Müslümanı onun huzurunda gördüm. Resûl Hazretleri dedi ki: ‘Bu kırk kişiyi cennete gönderdik.’ Ben de dedim ki: ‘Ya Resûlullah! Beni bunların birine ver.’ O da dedi ki: ‘Kırk günden sonra yukarıdan aşağı kim inerse, ben seni ona verdim.’ Ben de saydım, bu gece kırkıncı gecedir. O yüce insan yalan söylemez. Eğer hak peygamber ise, sözü gerçekse, yukarıda kim varsa gelsin aşağı insin”* (58). Tam bu sırada Seyyit yukarıdan gelir. Mâhpiruz, Seyyit ile evlenir. Rüyada Mâhpiruz’a Hz. Peygamber rehberlik ederek kiminle evleneceğini işaret etmiştir.

Seyyit, peygamber olduğunu iddia eden Babek’le dövüşür; ama yenilemezler. Seyyit uykusunda Resûl Hazretlerini görür. Resûl Hazretleri ona Babek’in ölümünün kendisinin elinden olacağını, merak etmemesini söyler. Şeytan onu yoldan çıkarıp kendisi gibi yaptığı için kılıç onu kesmemektedir. Seyyit silahına *“La havle ve la kuvvete illa billahi’l-aliyyul azim”* diye yazdırır ve bunu da dili ile okursa şeytan ondan kaçacaktır (287). Bu yolla Seyyit, Babek’i öldürmeyi başarır. Hz. Resûl’un rüyadaki rehberliği Babek’in sonunu hazırlar. Destanda rüyanın rehberlik etme işlevi kahramana bir dua verme veya öğretmeyle gerçekleşir.

2.7. Bir Emir ve/ya İstek İçeren Rüyalara: *“Destanlardaki rüyaların bir işlevi de bazı emir ve isteklerin kahramana iletilmesidir. Özellikle İslâmiyet sonrası destanlarda rastlanılan bu motifte, din uluları rüya yoluyla kahramana yapması gerekenleri iletirler”* (Çelepi, 2010: 267). Rüyanın bu işlevinde kahramanın rüyasına girilerek ona bazı istek ve emirler iletir. Hz. Muhammed (s.a.v) ve diğer gaziler kahramanların rüyasına girerek

onları yönlendirirler. Amaç genellikle fetih düşüncesi çerçevesinde Müslüman sayısını artırmaktır:

Seyyit babasını öldüren Mihriyayil'i öldürmek için Rum topraklarına gider. Yolda bir manastır vardır. Manastırın damında bir ruhban görür. Ruhban dışarı çıkar, Cafer'i karşılar: *"Hoş geldin, ya Cafer! Bu gece babanı düşümde gördüm. 'Yarın oğlum Cafer benim kanımı istemeye gelecek, ona nasihat eyle!' diye bana tembih etti"* (24) der. Ruhban'a rüyasında Hüseyin Gazi ne yapacağını söylemiştir.

Seyyit Battal, Emir Ömer ile dolaşmaya çıktığı bir gün bir bağa rastlar. Seyyit Battal burada kasrın penceresinde ayın on dördüne benzeyen bir kız görür. *"Onun boynunu ve kulağı açık, üzeri mücevherlerle doluydu. Pencereden dışarı çıkmıştı. Binlerce Mısırlı Züleyha'nın Yusuf'u onun yanında şaşkına dönerdi. Hemen ilk bakışta yüz bin kere can-ı gönülden aşık oldu. O da Seyyit'i görüp deliye döndü"* (48). Emir Ömer düşünce Resül'ü görür. Resül: *"Ya Emir Ömer! Duyuracak adam gönder ve Hasan'a haber et ki ben kızını Battal'a verdim. Değil iki, bir demesin versin. Düğün yap ve kızı Seyyit Battal'la evlendir"* (48) der. Hasan, Seyyit Battal'ın amcası, Zeynep'in de babasıdır. Zeynep, Hz. Resül'un rüyadaki emri üzerine babası tarafından Seyyit'e verilir.

Müslümanların casusu Mihek Hindu, Resul Hazretlerini düşünce görür: *"Bana: 'Dur Mihek! Yukarıda Battal duruyor. Var, git sen de ona yardım et"* (63) der. Bu rüya üzerine Mihek Hindu, Seyyit'e yardım eder.

Hain Akabe, Seyyit'in arkadaşı Abdülvahab'ı öldürteceği sırada Seyyit, düşünce Hz. Peygamber'i görür. Resül düşünce: *"Ciğer kösem! Acele Bağdat'a yetiş. O Akabe lain, Abdülvahab'ı öldürtmesin"* (170) der. Hz. Peygamber'in emri üzerine Seyyit, Abdülvahab'ı kurtarır.

Seyyit, Silaf şehrinin yakınında uykuya dalar. Uyandığında etrafında kırk hırkalı derviş görür. Dervişler düşlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'i görmüşlerdir. Hz. Peygamber onları Battal'ın yanına göndermiştir. Seyyit dervişlerin yanında kırk gün kalır (262).

2.8. Sağaltıcı Rüyalara: Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gazalar esnasında yaralanan askerleri iyileştirme, kopan uzuvlarını tükürüğüyle yerine yerleştirebilme mucizelerine binaen bu özellik rüyalara da yansır. Türk destanlarında çok az rastlanan bu motifte, peygamber din uğruna gazadan gazaya koşanların yaralarını, rüyalarına girerek sağaltmakta ve onlara güç kazandırmaktadır. Rüyaların bu işlevi, hem rüyada sağaltanın peygamber olması hem de rüyanın hemen ertesinde yaraların iyileşmesi nedeniyle kahraman ve yanındakiler için rüyayı gerçek kılar:

Seyyit, Hindistan'da Mihrasep'in adamları tarafından yaralanır. Seyyit kaçmayı başarır. Mihrasep'in Behnam adlı bir veziri vardır. Behnam düşünce peygamberi görür. Resül Hazretleri: *"Ya Behnam, dünkü cenk eden benim ciğer kösem, falan viranede yatıyor. Acele oğlun ile şehre getirip tedavi ettirin. Benim şefaattimden mahrum kalmayasınız"* (187) der. Vezir uyandığında evinin misk ve amberle dolduğunu görür. Baba oğluna rüyayı anlatır. Oğlu da aynı rüyayı gördüğünü vezire söyler. Behnam oğlu ile birlikte şehrin dışında Seyyit'i bulurlar, şehre getirip yaralarını bağlarlar. Seyyit, kısa sürede iyileşir. Bu rüyada yaralanan Seyyit'in imdadına Hz. Peygamber'in rüyada verdiği emirle vezir Behnam yetişir. Behnam'ım yardımıyla Seyyit sağlığına kavuşur.

2.9. Esaretten Kurtaran Rüyalara: Türk destanlarında esir olan kahraman veya kahramanın yakınlarının rüya sonucu esaretten kurtulmaları, rüya motifinin diğer bir

işlevidir. Destanda görülen bu tür rüyalarda, esarettteki kişilerin Seyyit tarafından kurtarılacağı bildirilmesi şeklinde görülür:

Şamiliye şehrinde esir olan bir yaşlı adamı zindandan çıkarırken ihtiyar, Seyyit'e evlad-ı Resul şeklinde hitap eder. Seyyit kendisini nereden tanıdığını sorduğunda, ihtiyar şöyle cevap verir: *"Bu gece Resül Hazretlerini düşümde gördüm. 'Yarın Seyyit Battal gelip seni hapisten kurtaracak' de[r]"* (90).

Seyyit, bir devin elinde tutsak olan kırk kız ile oğlanı kurtarıırken bunlar daha önceden Seyyit'i tanırlar. Rüyalarında Fatımatüz'z-Zehra'yı görürler. O, Battal'ın yarın gelip onları kurtaracağını söyler (254).

Seyyit, halifenin kızını kurtarmaya gittiğinde kız bir gece önce rüya görür. Rüyasında Aşşe-i Siddık'ı görür. Kıza Seyyit'in gelip onu kurtaracağını söyler (310).

2.10. Kahramanın Türbesinin Belirtildiği Rüyalar: *"Rüyanın iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu belirleyen başlıca özelliklerden biri, rüya sahibinin kimliğidir. Geleneğe göre iyi rüya, "dindar" kişinin faziletlerinden biridir ve ilahî lütf olarak kabul edilir. Hadis râvisinin güvenilirliğinin hadisin sahihliğinin bir göstergesi olması gibi"* (Çetin, 2012: 32). Bu rüya destanın hemen başında görülür. Destandaki olaylar anlatılmadan önce, Sultan Alâaddin'in annesi Sultan Hatun'un gördüğü rüyada, kahraman tarafından türbesinin yeri gösterilir:

Sultan Alâaddin'in anası Sultan Hatun, Resüllullah soyundandır. Sultan Hatun, salihlerden bir kadın olup tüm vakitlerini ibadetle geçirir. Âlimlere ve fakirlere sadakalar verir. Bir gece Battal Gazi'yi düşünde görür. Sultan Hatun'a, Battal Gazi rüyada: *"Ya Sultan Hatun! Ben Âl-i Resül'denim. Bu Rum memleketini aldım. Gel üzerime türbe yap"* (10) der. Sultan Hatun ertesi gün Sultan Alâaddin'in huzuruna gelir. Rüyasını sultana anlatır. Sultan Alâaddin emreder, hazineler çıkarır. Görülen bu düş üzerine Sultan Hatun yola çıkar. Günler sonra yanında kâhyası ile bir kaleye varırlar. Kalenin yakınına bir kervansaray yaptırılır. Kalenin yanında bir ziyaretgâh da vardır. Sultan Hatun abdest alır, iki rekât namaz kılar, hacet diler: *"O gördüğüm düş rahmanî ve bana görünen Seyyit Battal Gazi ise, burada da görünsün"* (11) şeklinde dua eder. O anda bir nur belirir, âlem aydınlık olur. Görülen düşün rahmanî olduğunu söyleyen bir ses işitilir. Sultan Hatun kapıdan içeri girer, merdivenlerden aşağı iner. Nurun aydınlığından her taraf aydınlanmıştır. Mağaranın dibine indiğinde Seyyit Battal Gazi'yi kibleye karşı mihraba otururken görür. Burada Seyyit Battal Gazi ile konuşur. Kendisinden bir türbe yaptırmasını ister. Bu olay üzerine Sultan Hatun buraya bir türbe yaptırır (9-12).

Buna benzer bir rüya da destanın sonunda görülür. Destanın sonunda Seyyit'in öldüğünü bildiren bir rüya görülür. Kayser'le yapılan savaş sonunda Battal'ı aramalarına karşın onu kimse bulamaz. O gece Seyyit'in oğulları Ali ile Nezir, babalarını rüyada görürler. Seyyit, oğullarına kendisini dünyada aramamalarını söyler. Seyyit bir burakin üstünde, başında taç, alnında hilal, şehitler katında görülür. Seyyit oğullarına çeşitli nasihatlerde bulunur (319-320).

3. Sonuç

İnsanlar her devirde, medeniyette ve dinde rüyalara özel bir yer vermişlerdir. Gelecekte ya da Tanrı'dan haber ulaştırıcı bir çeşit "şifreli mesaj" olduğu düşünülen rüyaları yorumlama çabası, ilkçağdan itibaren zengin bir literatür ortaya çıkarmıştır. Psikoloji, din, felsefe ve tarih gibi bilim dalları rüya konusu ile ilgilenmiş ve bu bilim dallarında

uzmanlaşan bilim insanları rüya ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Rüya olgusu, dinsel kaynaklarda olduğu gibi, mitolojik kaynaklarda da büyük yer işgal etmiş ve hemen hemen her toplumda ve kültürde rüyaya belirli manalar yüklenmiştir.

Rüyaya, Türk edebiyatında, İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra çok büyük değer verilmiştir. Türk edebiyatında mitlerde, efsanelerde, menkıbelerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, aşıklık geleneğinde rüya çok önemli bir yere sahiptir. Bu anlatılarda rüyalar metin içerisinde çeşitli fonksiyonlar üstlenmiştir. Anlatım türünün başında ortaya çıkan rüya metnin yapısına tesir etmiştir. Metnin içindeki hareketler çoğu zaman rüyadan kaynaklanmaktadır. Rüyalar anlatılarda bir mihver durumundadır. Rüya, hem metnin bölümlerini birbirine bağlamış hem de metnin çatısını teşkil etmiştir. Kahramanların bütün davranışları, yapacakları işler, hatta kahramanların kaderleri bir anlamda destanlarda görülen rüyalarda tayin edilmiştir. İslâm dininin rüyaya bakışında, âyet-i kerimeler ile hadis-i şeriflerin rüya ilmini tasdik ettiği ve İslâmiyet'in rüya tabirine şer'i bir ilim gözü ile baktığı görülmektedir. Rüya yorumlarında, İslâm öncesi inanış ve uygulamalardan kaynaklanan motifler, İslâmî bir kimlikle yeniden yorumlanarak sürdürülmektedir.

Rüya motifi Battal Gazi Destanı'ndaki olaylar zincirinin önemli halkalarını oluşturmuştur. Her önemli olay rüya ile ilişkilendirilmiştir. Rüyanın destana büyük bir etkisi vardır. Destanda rüyada verilen mesaj çok açık olduğundan bir yorumcuya ihtiyaç hissedilmemiştir. Kahraman rüyadan uyanır uyanmaz rüyadan ne anlam çıkaracağına farkındadır. Rüyaların verdiği mesajlar açıktır. Rüyalara sonsuz bir güven ve inanç vardır. Destanda görülen rüyalar "rahmanî rüyalar" sınıfına girmektedir. Bunlar müjdelemek, korkutmak, uyarmak ve haber vermek fonksiyonlarını üstlenmişlerdir. Türk destanlarındaki rüyaların modern psikolojinin verilerine göre değerlendirilmesi, Türk destan geleneğinin çeşitli motiflerini ve kahraman psikolojisini anlamada bize büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arak, H. (2006). Alman halk kahramanı Kral Rother ile Türk halk kahramanı Seyyid Battal Gazi'nin tarihsel gerçekliği. *Millî Folklor*, 72, 47-57.
- Arak, H. (2010). Kral Rother ve Seyyid Battal Gazi Destanları'nda İstanbul'u fethetme mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, 33-43.
- Bang, W.; R. Rahmeti. (1988). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Hülbe Basım ve Yayın A.Ş.
- Bardakoğlu, A. (2008). Haramlar ve helâller. *İlmihal II, İslâm ve Toplum*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 29-193.
- Başgöz, İ. (1986). Türk halk hikâyelerinde düş motifi zinciri. *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları, 24-38.
- Cicioğlu, M. N. (2013). Kırgız Türkçesiyle yazılmış olan Seyyid Battal Gazi Destanı üzerine bir inceleme. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 8/4, 427-440.
- Çelepi, M. S. (2010). Dânişmend-nâme'de rüyaların işlevleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 5/1, 263-280.

- Çetin, H. (2012). Ağaç motifli Osmanlı saltanat rüyasının tabir ilmi açısından değerlendirilmesi. *Akademik Bakış*, 5/10, 25-38.
- Demir, N.; M. D. Erdem. (2006). Türk kültüründe destan ve Battal Gazi Destanı. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 1, 97-139.
- Deniz, S. (1995). Manas Destanı'nda rüya. *Bozkırdan Bağımsızlığa Manas*. (Yayına Hazırlayan: Emine GÜRSOY-NASKALİ). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 271-277.
- Duymuş Floriotı, H. H.; E. Eser (2013). Kutsal kitaplar ve mitolojik kaynaklar ışığında eski yakındoğu'da rüya olgusu ve algısı üzerine. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 8/2, 73-87.
- Erdoğan, M. (2012). Rüya tabirine dair bir manzume: Diyarbakırlı Azmi'nin Miftâhu'l-Ma'âni'si. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/21, 87-105.
- Eren, M. (2010). Sembol dilinin bir örneği olarak rüyalar: Türk kültüründe ölüme yorumlanan rüyalar. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 5/4, 1074-1099.
- Gökyay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkut'un kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, U. (2005). *Türkiye'de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İşankul, C. (2010). Rüya ve bilmece. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, X/1, 91-98.
- Karaman, K. (2004). Rüya kaynaklı bireysel tecrübelerin toplumsallaşması -bayat köyü dede örneği-, *TÜBAR*, XVI, 143-162.
- Köksal, H. (2007). *Battal Gazi Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUR'AN-I KERİM'İN YÜCE MEALİ*. (2011). Elmalılı M. H. Yazır. (Sadeleştiren: Mustafa KASADAR). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Kuzubaş, M. (2007). İlkellere ait anlatılarda rüya motifi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 2 /1, 305-316.
- Ögel, B. (1998). *Türk mitolojisi 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Togan, Z. V. (1972). *Oğuz Destanı, Reşidettin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlil*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

- Uşşak, C. (2013). *Kütüb-i Sitte'den seçme hadisler*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Yabuz, Y. (2002). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde rüya. *Türk Dili*, 603, 257-265.
- Yılmaz, K.; K. Çetin. (2007). Rüyalar ve Niyazi-i Mısri'nin Ta'birätü'l-Vâkı'ât adlı eserinde rüyaların dili. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 2/4, 1066-1076.
- Yılmaz, M. (2011). Battal-nâme-Sasonlu Tavit ve Digenes Akrites Destanlarında rüyaların işlevleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 6/1, 1881-1893.